

Державна політика стимулювання розвитку підприємництва

Штань Марина Володимирівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2024	Економіка	332.146:330.322

DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.15039476>

Анотація. У статті здійснено аналіз інструментарію стимулювання підприємництва, що може застосовуватися державними інституціями. Розкриті особливості впливу воєнного стану на розвиток суб'єктів підприємницької діяльності. Обґрунтовані напрями стимулювання розвитку тих видів економічної діяльності, які володіють значним потенціалом генерування доданої вартості. Розкриті напрями руйнівного впливу воєнних дій на функціонування інфраструктурних об'єктів, ускладнення логістичних маршрутів. Ідентифіковані особливості проявів труднощів, що перешкоджають функціонуванню суб'єктів підприємницької діяльності, серед яких зниження попиту у зв'язку з падінням доходів населення та значними обсягами зовнішньої міграції. Визначено, що належний рівень функціонування суб'єктів підприємництва неможливо уявити без забезпечення необхідного рівня безпеки на всій стадії процесу виробництва. З'ясовано, що початок активних бойових дій викликав перенесення багатьма підприємствами виробничих об'єктів з тимчасово окупованих територій та прикордонних районів у більш безпечні. Виявлено, що відновлення та розвиток нових компаній мають базуватися на принципах широкого використання цифрових технологій та рішень, що передбачатиме використання потенціалу цифровізації з орієнтацією на енергозбереження й екологічні рішення.

Ключові слова: державна політика, економічна діяльність, підприємництво, повоєнне відновлення.

State policy to stimulate the development of entrepreneurship

Abstract. The article analyzes the tools for stimulating entrepreneurship that can be used by state institutions. The peculiarities of the impact of martial law on the development of business entities are revealed. The author substantiates the directions of stimulating the development of those types of economic activity that have a significant potential for generating added value. The directions of the destructive impact of hostilities on the functioning of infrastructure facilities and the complication of logistics routes are revealed. The features of the manifestations of difficulties that impede the functioning of business entities are identified, including a decrease in demand due to falling incomes and significant volumes of external migration. It is determined that the proper level of functioning of business entities cannot be imagined without ensuring the required level of security at all stages of the production process. It is found that the outbreak of active hostilities caused many enterprises to relocate their

¹ доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Національна академія управління, mvsh2307@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4938-555X>

production facilities from the temporarily occupied territories and border areas to safer ones. It is found that the restoration and development of new companies should be based on the principles of widespread use of digital technologies and solutions, which will involve the use of the potential of digitalization with a focus on energy saving and environmental solutions.

Keywords: public policy, economic activity, entrepreneurship, post-war recovery

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Умови воєнного стану, запроваджені в Україні у лютому 2022 р., зумовили стрімке падіння економічної партнерів та неабиякий підприємницький хист українців дали змогу втримати економіку в умовах безпрецедентних загроз та ризиків. Державна підтримка була спрямована на створення умов для здійснення підприємницької діяльності й зниження податкового навантаження. Реалізація інвестиційних проектів сформувала підґрунтя для утримання господарської активності та зменшення обсягів падіння ВВП. Повоєнне відновлення країни відбуватиметься значною мірою з оперттям на потенціал підприємництва, що є основою функціонування та розвитку економіки країни. Важливою передумовою відновлення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності є відбудова інфраструктури, налагодження господарських зв'язків, реконструкція житла та об'єктів соціальної сфери з метою рееміграції населення. Слід звернути увагу й на те, що природно-ресурсний потенціал територій також відіграватиме особливу роль у процесі повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Широкий спектр питань, пов'язаних з аналізом ролі і значення державної політики у системі заходів стимулювання розвитку підприємництва є об'єктом уваги багатьох українських та зарубіжних вчених.

О. Щербакова аналізує динаміку структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності й товарної структури експорту та імпорту й визначає зміни у структурі економіки України протягом останніх п'ятнадцяти років. Авторка пропонує низку заходів, спрямованих на підтримку підприємницької активності в умовах воєнного стану [1]. Досліджує глибинні засади трансформацій, які впливають на здійснення підприємницької діяльності, В. Сіденко. Дослідник показує специфіку впливу на підприємництва України в умовах повоєнного відновлення [2].

О. Петриченко та І. Грінько аналізують низку ключових показників, серед яких динаміка кількості біженців та внутрішньо переміщених осіб, індекс зростання цін, рівень безробіття. Авторки розраховують темпи щоквартального приросту ВВП України. Обрані ними показники для дослідження надають змогу здійснювати моніторинг динаміки загальноекономічного становища держав та характеризують рівень впливу військових дій на фінансово-економічний розвиток країн [3].

Авторський колектив вчених аналізує наслідки цифрового розвитку сфери виробництва і обміну товарів та надання послуг. Дослідники розглядають основні характеристики цифрового управління підприємницькою діяльністю та засади його дієвості. Вчені обґрунтовують важливість орієнтації всіх аспектів ефективного цифрового управління підприємництвом [4].

Л. Морозова, І. Микитюк, Н. Гусаревич розкривають особливості фінансової політики України у контексті макроекономічної нестабільності та визначення основних напрямів її подальшого вдосконалення. Автори визначають, що фінансова політика в Україні зазнає значних змін, спрямованих на адаптацію до нових економічних реалій. Вчені роблять спробу визначити напрями впливу фінансової політики на функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Однак проблематика пошуку напрямів активізації державної політики підтримки та стимулювання розвитку

підприємництва в умовах повоєнного відновлення потребує подальшого наукового аналізу [5].

Аналізує практику застосування європейських фінансових інструментів підтримки інноваційного підприємництва та можливості їх адаптації в Україні О. Сичов. Дослідник звертає увагу на вивчення ефективності низки програм, покликаних стимулювати розвиток інноваційного підприємництва. Науковець розкриває можливості залучення фінансової підтримки для українських стартапів, а також окреслює перспективи інтеграції українських компаній у європейську інноваційну екосистему [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у поглибленні визначення напрямів реалізації державної політики підтримки розвитку підприємництва в умовах повоєнного відновлення.

Отримані результати дослідження можуть бути корисними для практичного застосування при розробленні напрямів удосконалення державної політики стимулювання підприємництва в Україні.

Результати

Державі належить визначальна роль у стимулюванні процесів розвитку економіки. Вагомий вплив чинить держава й на активізацію підприємницької діяльності. У цьому зв'язку слід вказати й на місце держави у процесі повоєнного відновлення. Згадана роль держави реалізується через її інституції, покликані впливати на господарську діяльність на основі інструментарію фіскальної, монетарної, зовнішньоторговельної, конкурентної, інвестиційно-інноваційної політики. При цьому важливу роль відіграють не лише формальні, але й неформальні інституції (рис. 1).

Заслугує на детальний аналіз й міжнародний досвід підтримки та стимулювання розвитку підприємництва. Важлива роль в цьому процесі належить швидкому відновленню інфраструктурного забезпечення життєдіяльності території. Розвиток підприємництва значною мірою визначається й на основі використання можливостей територіальних громад. Важливим є застосування стратегічного підходу, що ґрунтується на засадах якісного освоєння інвестицій для відбудови з урахуванням міжнародного досвіду розв'язання завдань регіонального розвитку.

Необхідно звернути увагу на те, що суб'єкти підприємницької діяльності є вкрай важливим сегментом економіки. Саме вони дають змогу забезпечити економічну стабільність країни, сприяють наповненню бюджету, формують робочі місця, насичують ринок пропозицією товарів і послуг, розширюють формат конкурентного середовища. Такі суб'єкти демонструють можливості мобільності в умовах швидкої динаміки соціально-економічних процесів, адаптуються до стрімких змін ринку, застосовують новітні технології. *Активний розвиток суб'єктів підприємницької діяльності сприяє формуванню середнього класу, повноцінному становленню громадянського суспільства, зменшенню соціальної диференціації населення, прискоренню ринкових трансформацій та забезпеченню соціальної стабільності [6; 7; 8].*

В Україні був сформований ряд пріоритетів відбудови територій, серед яких чільне місце займає необхідність формування вільного середовища для розвитку підприємництва, що передбачає використання виваженого податкового регулювання, а також поглиблення реформ у сфері цифрових технологій. Такі заходи сприятимуть розвитку та відновленню малого підприємництва, що дозволить знизити рівень безробіття на цих територіях, сприятиме активізації надходжень до місцевих бюджетів та задоволенню потреб споживачів. Суб'єкти підприємницької діяльності є вкрай чутливими до стану економічного середовища, а тому вони першими реагують на будь-які кризові явища. У зв'язку з цим саме вони змушені розв'язувати комплекс складних завдань, які виникають. Умови воєнного стану докорінними чином переформатували

все середовище діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Вони відчули руйнівні наслідки воєнних дій, а тому змушені реагувати на ризики й загрози [7; 8].

Відновлення великих промислових об'єктів має здійснюватися з урахуванням результатів ґрунтового аналізу доцільності реалізації таких проектів. Беручи до уваги, що значна частина промислових підприємств в Україні використовують доволі застаріле обладнання та технології, слід вказати на те, що такий чинник призводить до зниження рівня конкурентоспроможності товарів, що виготовляються такими підприємствами. Саме тому згадані об'єкти потребують значних за обсягами інвестиційних ресурсів для модернізації.

Рис. 1. Інституційні засади державної політики стимулювання підприємництва

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Очевидно, що слід стимулювати розвиток тих видів економічної діяльності, які володіють значним потенціалом генерування доданої вартості. Воєнні дії та спричинені ними руйнування інфраструктурних об'єктів, ускладнення логістичних маршрутів обумовило те, що суб'єкти підприємницької діяльності стикаються з цілим рядом труднощів, серед яких відсутність зниження попиту у зв'язку з падінням доходів населення та значними обсягами зовнішньої міграції. Руйнування об'єктів інфраструктури обумовило збільшення термінів та умови логістичних постачань в бік їх

здороження через більшу тривалість та ускладнення процесу здійснення експортно-імпортних операцій. Це призвело до зниження обсягів експорту. Належний рівень функціонування суб'єктів підприємництва неможливо уявити без забезпечення належного рівня безпеки на всій стадії процесу виробництва. Початок активних бойових дій викликав перенесення багатьма підприємствами виробничих об'єктів з тимчасово окупованих територій та прикордонних районів у більш безпечні регіони, що дало змогу забезпечити збереження робочих місць [8].

Потенціал українських підприємницьких структур в умовах воєнного стану виявився суттєвим чином пригніченим. Це обумовлено перш за все тим, що матеріалізувалися основні загрози для компаній. Суттєвими проблемами є також й скорочення чисельності працівників, зниження продуктивності вкрай важко ухвалювати потрібні рішення, оскільки доводиться здебільшого покладатися не на прогнози, а на гнучкі підходи й власну інтуїцію. Введення нових товарних сегментів, інвестиції в перехід на нові лінійки чи категорії в таких умовах відкладаються на невизначений час, бізнес-структури в основному фокусуються на виживанні. Показовим є значне зниження купівельної спроможності значної частини споживачів, що посилюється також тим, що значна частина платоспроможного населення виїхала за межі України. Меншою мірою зазнають втрат експортоорієнтовані підприємства, особливо розташовані чи переміщені у більш безпечні регіони. Крім того, в умовах виходу російських компаній із світових ринків в українських підприємств з'явилися нові можливості на ринках. До того ж потенціал для розвитку українських виробників зростає й у зв'язку з виходом з нашого ринку деяких міжнародних компаній [1].

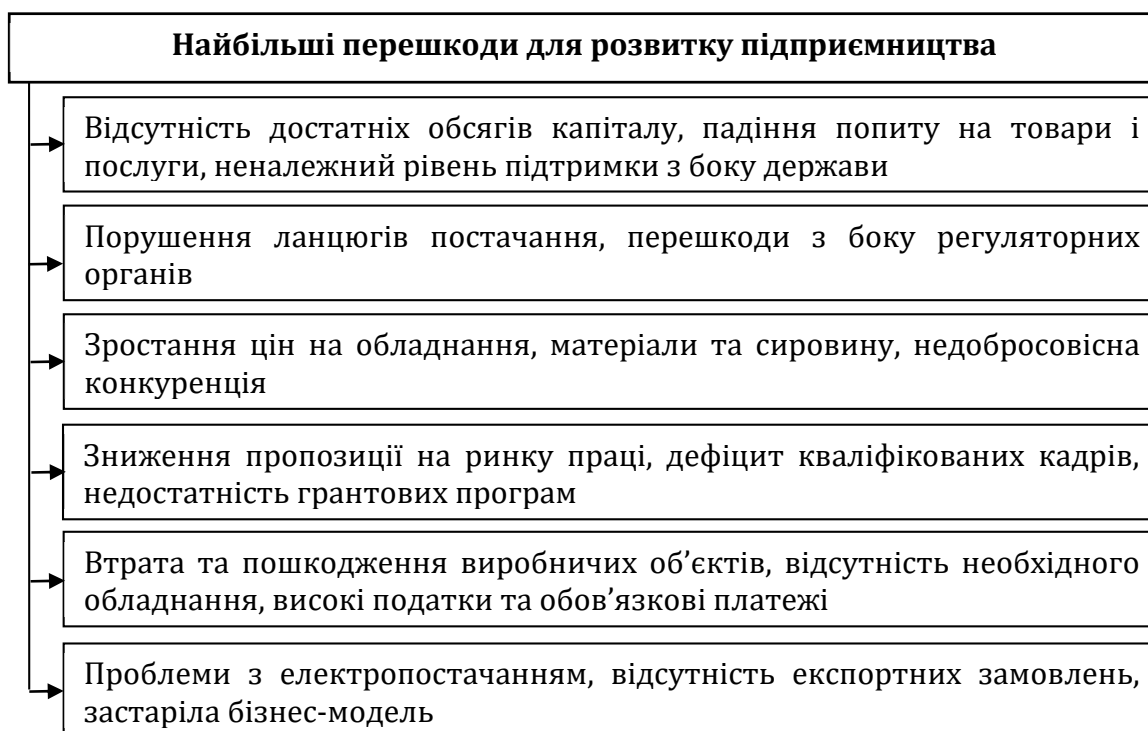

Рис. 2. Найбільші перешкоди для розвитку підприємництва в Україні в умовах воєнного стану

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Проведений аналіз дає змогу вказати на те, що основними перешкодами у процесі розвитку підприємництва належить зниження рівня попиту на товари та послуги, розрив багатьох ланцюгів постачання, зростання вартості товарів та послуг, що обумовлює необхідність підвищення цін, втрата споживачів та звуження сегменту

постачання, зростання вартості кредитних ресурсів тощо (рис. 2). Вказані проблеми є характерними для всіх сфер та видів економічної діяльності, не залежно від їх розміру та масштабів діяльності. Водночас відновлення розвитку підприємництва та деокупованих територіях потребуватиме значної за обсягами фінансової підтримки з боку як урядових інституцій, так й міжнародних партнерів. Цілком очевидно, що розбудова та активний розвиток суб'єктів підприємницької діяльності мають здійснюватися відповідно до європейських вимог та стандартів [5; 6].

У контексті повоєнного відновлення основними завданнями, які доведеться вирішувати підприємствам, стане пошук нових клієнтів та розширення ринків збуту. Це пов'язано з тим, що раніше сформовані ланцюги формування доданої вартості виявилися значною мірою зруйнованими. Найбільше це стосується територій, які опинилися в тимчасовій окупації та прикордонних регіонів. Переорієнтація багатьох суб'єктів підприємницької діяльності на європейські ринки потребуватиме формування відповідних логістичних каналів та інфраструктурного забезпечення. Відновлення втраченого потенціалу потребуватиме скорочення витрат на виробництво внаслідок упровадження інноваційних технологій [8; 9].

Для відбудови об'єктів, на яких здійснюватиметься підприємницька діяльність, необхідним буде також пошук та залучення нових інвесторів. Для розробки цілої низки інвестиційних проектів важливою є також й участь у грантових програмах європейських країн, що також дозволить залучити необхідні ресурси для розвитку підприємництва. Нові підприємницькі проекти мають відповідати вимогам цифровізації бізнес-процесів. Формування сприятливого підприємницького середовища як у національному, так й у регіональному масштабі дасть змогу залучати фінансові ресурси для відновлення й об'єктів соціальної інфраструктури. Вкрай важливим є також створення дієвих механізмів контролю за прозорістю використання отриманих ресурсів та залучених коштів за грантовими проектами. Прозорість здійснення всіх операцій, а також зниження рівня корупції та тінізації економічної діяльності є одними з найважливіших чинників налагодження інвестиційного клімату [7; 8].

Важливим завданням загальнонаціонального масштабу також є налагодження механізмів узгодження економічного інструментарію впровадження енергоефективних, екологічних та ресурсощадних технологій. Умови провадження підприємницької діяльності мають ґрунтуватися на максимальній цифровізації, що має охоплювати низку заходів, спрямованих на прискорення всіх бізнес-процесів за основі використання широкого спектру інформаційно-комунікаційних технологій.

Формування передумов для прозорості та транспарентності всіх процесів необхідні для підтримання належного рівня довіри до підприємств. Необхідною також є залученість широких категорій персоналу до ухвалення управлінських рішень, що покликане формувати сприйняття включеності до результатів діяльності як мотиваційний чинник. Вказані чинники покликані сприяти успішному розвитку та відновленню підприємницької діяльності в Україні в умовах повоєнного відновлення. Таке відновлення потребуватиме адекватного забезпечення з боку як держави, так й іноземних партнерів [3; 4; 8].

Відновлення та розвиток нових компаній мають базуватися на принципах широкого використання цифрових технологій та рішень, що передбачатиме використання потенціалу цифровізації з орієнтацією на енергозбереження й екологічні рішення. За таких умов конкурентоспроможність суб'єктів національного підприємництва забезпечується на основі постійної модернізації, адаптації до новітніх умов функціонування та викликів. Це потребує забезпечення належних стратегічних заходів та програм. Реалізація вказаних програм є можливою не лише на основі використання бюджетних ресурсів, але й міжнародних грантів, залучення інвестицій на основі участі в трансфері технологій, а також застосування міжнародних цифрових

інноваційних платформ. Вдала реалізація всіх напрямів стимулювання розвитку підприємництва відкриє можливості для прискорення процесів формування нових траєкторій бізнес-ланцюгів, що своєю чергою сприятиме поживленню соціально-економічного розвитку нашої країни [9; 10].

Україні доцільно у стратегічному вимірі сформуванню візію відстоювання національних інтересів в умовах глобальних геополітичних загроз, виявити базові пріоритети, забезпечити ресурси, переглянути механізми державного регулювання. Після цього слід поступовим чином рухатися до досягнення проміжних цілей.

Для цілого ряду компаній видобувної, деревообробної, архітектурно-конструкторської, дизайнерської, транспортної та інших сфер відкриваються значні можливості у період післявоєнної модернізації, оскільки відновлення пошкодженої інфраструктури потребуватиме залучення державно-приватного партнерства. При цьому держава покликана забезпечити залучення ресурсів із цілого ряду фондів, а приватні учасники – організувати робочу силу та послуги з відбудови. Організація цих процесів потребуватиме від державних інституцій більшої прозорості, чітких і зрозумілих стандартів контролю та більшого рівня доступу до тендерів представників українського підприємницького середовища.

Висновки

Міжнародний досвід країн, які подолали руйнівні за своїми наслідками воєнні дії демонструє, що державі слід активніше адаптуватися і з максимальною ефективністю використовувати надані можливості для стимулювання і розвитку підприємництва. Українське підприємницьке середовище потребує доступного фінансування, зручного державного сервісу і захисту прав власності. Для розвитку за сучасних складних геополітичних і гео економічних ризиків Україні слід відновлювати свою економіку на засадах стійкості, а тому слід бути конкурентоспроможною. Внаслідок глобалізаційних процесів воєнні конфлікти в окремих регіонах здатні призвести до суттєвих зрушень не лише економіки окремої країни, а й значної кількості інших економічних систем. Слід звернути увагу на те, що суттєвим інструментарієм державної підтримки підприємництва в умовах воєнного стану є активне регулювання. При цьому державні інституції спроможні не тільки надавати фінансову допомогу суб'єктам підприємницької діяльності, але й сприяти у пошукові шляхів вирішення нагальних питань на основі надання широкого спектру заходів допомоги, у тому числі й експертної та консультативної.

Національний підприємницький сектор у сучасних вкрай складних обставинах потребує належного рівня підтримки у цілій низці актуальних напрямів, серед яких зміни у податковому середовищі, запроваджені в українському правовому полі, неочікувані обставини, трансформація трудових відносин в умовах воєнного стану, переміщення підприємств, важкість доступу до кредитних ресурсів, ускладнення логістичних маршрутів експорту та імпорту тощо. Вкрай актуальними питаннями для українських суб'єктів підприємництва в умовах воєнного стану є відновлення ланцюгів постачання й збуту, а також активізація пошуку іноземних партнерів. Особливої актуальності вказані питання набувають для суб'єктів підприємництва, які зазнали негативного впливу та руйнувань у зв'язку з наслідками воєнних дій. Важливо, щоб такі суб'єкти змогли відновити виробничо-операційні процеси, а це своєю чергою відкриє можливості для виконання нових замовлень та генерування продажів у найбільш стислі терміни.

Список використаних джерел

1. Щербак О. Українська економіка і економічна політика. *Економіка України*. 2025. № 1. С. 20-37. doi.org/10.15407/economyukr.2025.01.020

2. Сіденко В. Виклики і можливості для стійкого економічного розвитку України в контексті глобального транзиту. *Економіка України*. 2024. № 1. С. 3-39. doi.org/10.15407/economyukr.2024.01.003
3. Петриченко О., Грінько І. Вплив збройних конфліктів на фінансово-економічний розвиток країн. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-34>
4. Гусаревич Н., Смирнова І., Папп В. Цифрове управління підприємницькою діяльністю. *Економічний простір*. 2024. Вип. 191. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-1>
5. Морозова Л., Микитюк І., Гусаревич Н. Фінансова політика держави: сучасні тренди розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 4. С. 22-25. doi.org/10.32702/2306-6814.2025.4.22
6. Сичов О. Європейські фінансові інструменти підтримки інноваційного підприємництва та їх адаптація в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 4. С. 181-187. doi.org/10.32702/2306-6814.2025.4.181
7. Гонтарева І. В., Євтушенко В. А., Михайленко Д. Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>
8. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak>
9. Геращенко М. В. Складові стійкості національного аграрного сектору в умовах воєнного стану. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. № 4. С. 55-63. doi.org/10.33271/ebdut/88.055
10. Бойченко М. В., Дудник А. В., Бояркін М. О., Молодан М. А. Вплив російсько-української війни на зовнішньоекономічну діяльність підприємств у контексті міжнародного менеджменту. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. № 4. С. 57-69. doi.org/10.33271/ebdut/87.057